

Het Wilde Wonen van Carel Weeber

Totaalontwerp bepaalt Monnikenhuisen

Enschede bouwt dromen in Roombeek

SONTOW!

STRATA BAKSTEEN

FORUM OVER
RUIMTELIJKE INRICHTING
NAJAAR 2002

#01

INHOUDSOPGAVE

4 / 7

Carel Weeber maakt de balans op van vijf jaar Het Wilde Wonen. Zijn conclusie: het begin van particulier opdrachtgeverschap is gemaakt, maar om nu van een grote doorbraak te spreken... Hij pleit voor een beperktere rol van de overheid in de openbare ruimte.

14 / 15

Een goede tuin straalt rust en soberheid uit. Dat is althans de opvatting van de jonge Vlaamse ontwerper Jan Nickmans. Hij gebruikt regelmatig straatbaksteen, vanwege de inpasbaarheid bij zowel moderne als klassieke tuinen.

26 / 27

Architectuurhistoricus Victor Freijser bespreekt drie nieuwe boeken in de rubriek Uitgelezen.

8 / 12

De samensmelting van architectuur en openbare ruimte in Monnikenhuizen is zonder twijfel een van de sterke kanten van het plan. Ontwerper Peter Lubbers geeft zijn prijswinnende visie op de parkwijk met ruim 200 woningen in Arnhem.

16 / 21

Binnenstedelijke vernieuwing is de trend in bouwend Nederland. Een van de meest aansprekende projecten momenteel is de Enschedese wijk Roombeek. Door participatie van (oud-)bewoners ontstaat een scala aan woningen.

28 / 31

Beeldhouwer Caius Spronken werkt aan een nieuw project, een beeldenfontein in de Binnenhaven in zijn stad Maastricht. De gemeente wil het stadsdeel met een flinke financiële injectie nieuw leven inblazen.

13

Als gedeputeerde Ruimtelijke Ordening in Brabant had Pieter van Geel veel te maken met ruimtelijke invulling, net als in zijn huidige functie als staatssecretaris van VROM. Hij blijkt een warm voorstander van het gebruik van straatbaksteen.

22 / 25

De Amsterdamse stedenbouwkundige Jan Stigter blikt terug op de ontwikkeling van het Java-eiland en geeft inzicht in het vak van stedenbouwkundige.

COLOFON

Contour Straatbaksteen is een uitgave van de Stichting Promotie Straatbaksteen. Het tijdschrift wil een forum en inspiratiebron zijn voor alle professionals betrokken bij de ruimtelijke inrichting in Nederland.

Redactie

Dr. Dick Tommel (hoofdredacteur),
Theo van Baal, André van den Hul,
Ir. Michiel Nieuwenhuys, Willem van Zandbeek

Raad van Advies

Paul van Beek (Paul van Beek Landschappen BNT), Victor Freijser (Victor Freijser Architectuurproducties), Willem van der Made (directeur Stadsontwikkeling gemeente 's-Hertogenbosch), Margot van Niele (directeur Kalliste Woningbouwontwikkeling), Jan Stigter, (stedenbouwkundige Dienst Ruimtelijke Ordening gemeente Amsterdam)

Stichting Promotie Straatbaksteen

Postbus 80523, 2508 GM 's-Gravenhage
T 070 - 3514851, F 070 - 3544631
E info@straatbaksteen.com
I www.straatbaksteen.com

Bladmanagement

Van Zandbeek corporate communicatie,
Merijn Kok, Fred Wijers

Vormgeving

Ten Bosch design, Max ten Bosch,
Jeroen Kliis, Frits Roothans

Medewerkers

Leon van Eijndhoven, Victor Freijser,
Jojanneke Haaksman (research),
Rachel Lemmens (research)

Fotografie

Erik van der Burgt, Dolph Cantrijn,
Daniella Hendrickx, Chris Keulen,
Christian van der Meij, NFP Photography

Overname uit Contour Straatbaksteen is toegestaan,
mits bronvermelding.

STICHTING PROMOTIE
STRAATBAKSTEEN

DE GEBOORTE VAN CONTOUR STRAATBAKSTEEN

Contour Straatbaksteen is de naam van het tijdschrift dat voor u ligt. De titel laat zich eenvoudig verklaren. We schetsen in het blad de contouren van de ruimtelijke invulling tegen de achtergrond van het product straatbaksteen. De Stichting Promotie Straatbaksteen fungeert graag als een platform voor iedereen die met straatbaksteen werkt, maar kijkt daarbij veel verder dan sec de gebakken klinkers. We proberen een constante dialoog te hebben met architecten, ontwerpers, stedenbouwkundigen en gemeenten om zo van hen te horen hoe zij de buitenruimte, in het bijzonder de openbare ruimte, invullen. En daarbij willen wij graag betrokken worden. Met andere woorden: we promoten het product straatbaksteen dolgraag, maar wel inhoudelijk en met visie.

Het eerste nummer biedt een verscheidenheid aan onderwerpen die alle in meer of mindere mate gerelateerd zijn aan de buitenruimte. Zo kijkt Contour Straatbaksteen naar de revitalisering van binnensteden, in het bijzonder de Enschedese wijk Roombeek. De wederopbouw van Roombeek is een uitstekend moment om bewoners nadrukkelijk te laten participeren. In een boeiend interview blikt Carel Weeber terug op vijf jaar Het Wilde Wonen en geeft hij zijn visie op de rol van de overheid in de openbare ruimte. CDA'er Pieter van Geel houdt in zijn column een warm pleidooi voor gebakken klinkers. De huidige staatssecretaris van VROM schreef het stuk nog in de hoedanigheid van gedeputeerde Ruimtelijke Ordening in Brabant.

Met veel fotografie schetsen we een beeld van Monnikenhuizen, een parkwijk in Arnhem die onlangs de Omgevingsarchitectuurprijs won. Het totaalontwerp van Monnikenhuizen en daarmee de samensmelting van buitenruimte en architectuur van de woningen is een van de sterkste troeven van het plan. Verder in dit tijdschrift de artistieke kijk van beeldhouwer Caius Spronken op Maastricht en de keuze van het stadsbestuur voor kwaliteit en continuïteit in de Limburgse hoofdstad. Ook geeft de talentvolle Vlaamse ontwerper Jan Nickmans zijn visie op moderne tuinarchitectuur.

Als voorzitter van de Stichting Promotie Straatbaksteen ben ik ervan overtuigd dat u na het lezen van deze eerste Contour Straatbaksteen aanknopingspunten heeft gevonden die uw visie op de openbare ruimte en de materiaalkeuze daarbinnen verruimen. Aan ons de uitdaging volgend voorjaar een minstens net zo boeiend tweede nummer te maken.

Dr. D.K.J. Tommel

voorzitter Stichting Promotie Straatbaksteen

De verontwaardiging in de Nederlandse bouwwereld heeft langzaam plaatsgemaakt voor een gematigd enthousiasme. De suggestie van prof. ir. Carel J. M. Weeber elke Nederlander een huis naar eigen keuze te kunnen laten bouwen, sloeg vijf jaar geleden in als een bom. Weeber, toch al bekend als een omstreden architect, kreeg met Het Wilde Wonen de totale vaderlandse hoon over zich heen. Inmiddels zijn er plaatselijke bouwiniciatieven zoals in Almere, maar van een brede toepassing is nog geen sprake. De nimmer onbesproken hoogleraar aan de TU Delft wacht rustig af. “Zo’n verandering in het denken kost nu eenmaal tijd”, zegt de 64-jarige Weeber.

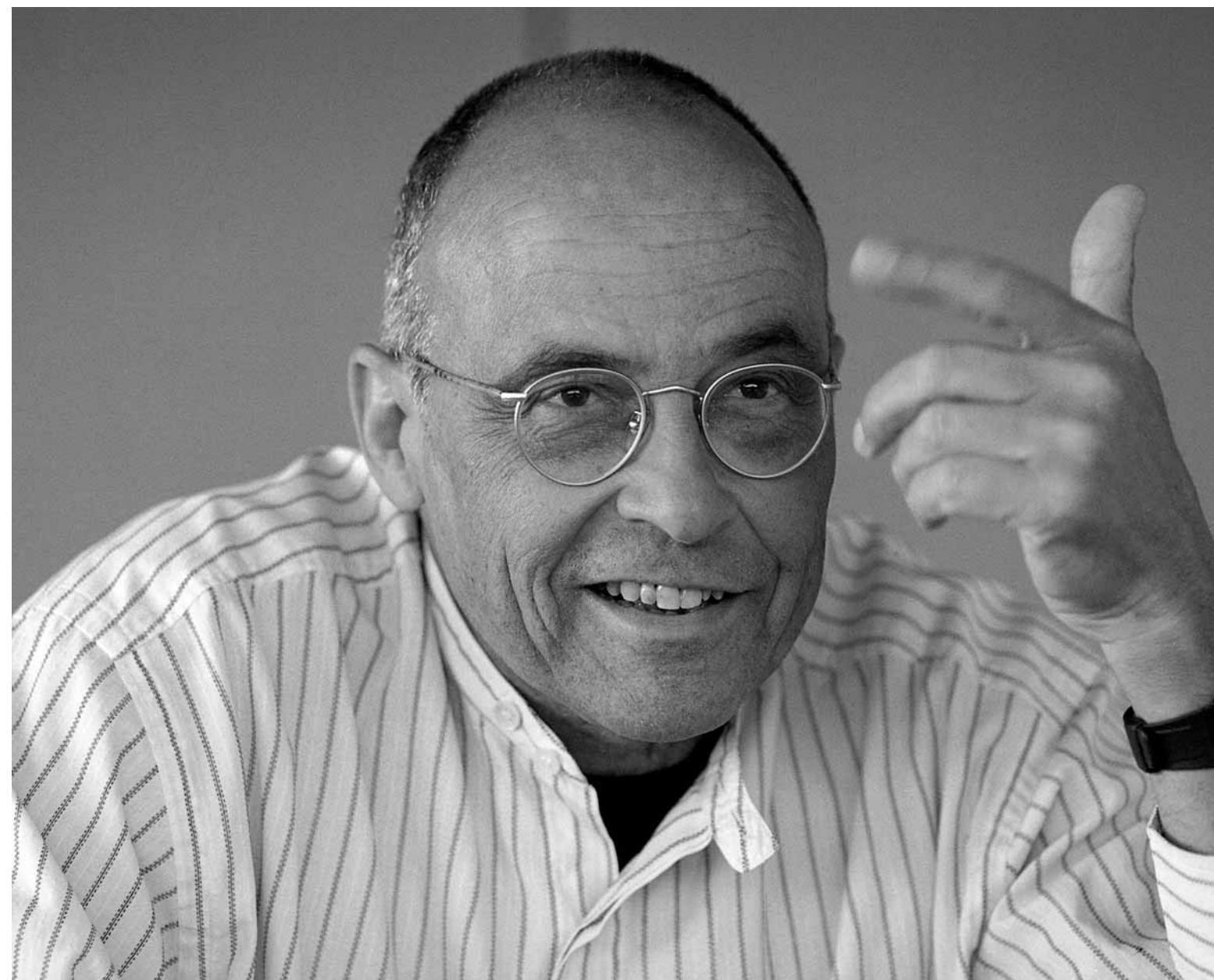
CAREL WEEBERS LUIDE ROEP OM CATALOGUSWONINGEN WORDT LANGZAAM BEANTWOORD:

‘Keuzevrijheid voorkomt supersaai Vinex-huizen’

De kern van Het Wilde Wonen is simpel: iedere Nederlander moet een kavel kunnen kopen of pachten om vervolgens bij een bouwbedrijf een woning te bestellen die de aannemer in zijn catalogus heeft staan. Door die keuzevrijheid krijgt iedereen de mogelijkheid een woning naar eigen keuze te bewonen, een gelegenheid die er nu lang niet voor iedereen is.

“De kritiek op mijn plan is onder meer dat de Nederlandse bevolking hier helemaal niet op zit te wachten. Onzin, er is wel degelijk een groep mensen die niet langer in vreselijk saai Vinex-huizen wil wonen, maar helaas nog wel is aangewezen op dergelijke nieuwbouwprojecten. En natuurlijk zal niet iedereen een huisje naar eigen keuze willen hebben, maar dat is ook niet de bedoeling. Het gaat om de mogelijkheid. Ik vergelijk een cataloguswoning graag met confectie in de woningbouw; massaproductie uitgaande van keuzevrijheid”, vertelt de voormalig BNA-voorzitter in zijn kamer op de TU.

In honderd jaar Woningwet schuilt volgens Weeber de oorzaak van de Nederlandse bouwsystematiek. “De overheid heeft de touwtjes altijd sterk in handen gehad en werpt zich op als centrale deskundige. Het bouwen gebeurt door instituten die totaal vastgeroest zijn. En natuurlijk zijn die partijen bang om hun macht te verliezen, dat begrijp ik. Maar zij zullen anders moeten gaan denken. Al die bemiddelaars die bij een bouwproces betrokken zijn, werkzaam in het kielzog van de staat, worden overbodig. De overheid moet van een controlerende naar een dienstverlenende taak en dat is lastig en kost tijd.” Ook de eigen beroepsgroep spaart Weeber niet. “Ook architecten zullen op bepaalde onderdelen hun functie verliezen. Dat wordt veroorzaakt door een andere opdrachtgeverstructuur. Niet langer de corporaties of de ontwikkelaars, maar de consumenten geven opdracht. En misschien zijn die wel vertegenwoordigd in een vereniging van opdrachtgevers als het om een groter gebouw gaat. Hoe dan ook, de burger moet de regie in handen krijgen en niemand anders.”

Carel Weeber: ‘Het bouwen gebeurt door instituten die totaal vastgeroest zijn’

ALMERE: STAATSTAD

Een nieuwbouwproject in Almere is gebaseerd op Weebers filosofie. Voormalig staatssecretaris Johan Remkes (Volkshuisvesting) was best te spreken over Het Wilde Wonen, zodat in de Eilandenbuurt in Almere het Gewilde Wonen van start ging. Daarbij mochten bewoners tot op een bepaalde hoogte zelf beslissen hoe hun huis eruit kwam te zien.

Weeber vindt het een wel erg politiek correcte versie. “Alle marktpartijen pikken nog hun graantje mee en echt spontaan is het niet, het is veel te netjes. Maar het is wel grappig dat juist Almere het probeert en er een eigen draai aan probeert te geven. Je zou dat niet verwachten van zo’n uitgesproken staatsstad. Maar goed, het is een eerste stap en onomkeerbaar. Alleen had Remkes de woningproducenten wakker moeten schudden, want daar ligt nu het initiatief. Maar die mensen zijn liever lui dan moe.”

Geen goed woord heeft de Delftse hoogleraar voor projecten waarbij zijn theorie wordt inge-

past in hoogbouw. “Dat zie ik meer als een grap. Wie een woontoren ontwerpt met gestapelde huisjes, trekt de ezel aan de staart. Het wordt onnodig gecompliceerd. De Acrobaat in Almere is zo’n project en in Rotterdam doet ook het Bouwfonds zoiets. Wie de hoogte in wil, kan beter gewoon royale flats bouwen. Het is onzin om op deze wijze de hoogte in

‘De burger moet de regie in handen krijgen en niemand anders’

te gaan, laten we het bouwen niet moeilijker maken dan het is. Met catalogushuizen wordt het bouwen een stuk eenvoudiger. Je koopt of pacht gewoon een stuk grond en daarop bouw je je een uit de catalogus gekozen huis, zo simpel is het. In de landen om ons heen doen ze niet anders; in de Verenigde Staten en Japan stampen ze in een paar weken een huis uit de grond, waarom kan dat bij ons niet?”

En bang voor architectonische wangedrochten is Weeber allerminst. Hij trekt een vergelijking met de woonbotencultuur in Amsterdam. “Die boten zijn heel verschillend, maar vormen toch één afwisselend geheel. Datzelfde geldt voor stacaravans op campings of volkstuintjes. Weet je hoe streng de mensen zijn op een volkstuintje, omdat ze vinden

dat alles er nu eenmaal keurig bij moet liggen? En dat heb je ook in een wijk waarin catalogushuizen staan, daar zijn dan helemaal niet van die uiteenlopende verschillen te zien. De bewoners houden elkaar wel in de gaten, zodat er geen gekke dingen gebeuren. Van mij mag het wilder. Maar er moet op de Nederlandse woningbouwmarkt gewoon veel meer keuzevrijheid zijn, want Vinex is zó supersaai.” ➤

PARKJES EN VIJVERTJES

Sowieso vindt Weeber dat de individuele burger een steeds grotere rol in de opbouw van de openbare ruimte moet krijgen. Zo zou een groot deel ervan aan de bewoners van een wijk gegeven moeten worden. De overheid is immers niet in staat die ruimte veilig en schoon te houden, stelt de Amsterdammer. “Onze stedenbouw is van oorsprong socialistisch, daardoor overheerst het collectieve. Elke nieuwbouwwijk heeft zijn overmaat aan kijkgroen, parkjes en vijvertjes en dus ook de rotzooi met zwerfvuil, graffiti en dat soort zaken. En dat een overmaat aan collectief gebied niet superveilig is, daar zijn we inmiddels wel achter. Zie de Bijlmermeer.

In mijn visie moet de overheid de openbare ruimte reduceren tot een gebied dat functioneel is en waarvan de veiligheid is gewaarborgd. Geef de overige ruimte aan de burger. Die maakt er in zijn wijk zelf wel iets moois van. De parken in de 19e eeuw in Londen en Parijs waren van de bewoners, die zorgden voor het onderhoud en beheer. De huizen om de parken waren het duurst. Anno 2002 leeft niet bij iedereen het gevoel dat je als burger met elkaar verantwoordelijk bent voor je omgeving. Betuttelend optreden ten opzichte van bewoners heeft geen zin. De overheid verwaarloost het overmatig openbaar gebied en dan moeten burgers in staat zijn zelf in te grijpen. Waarom zijn de openbare ruimten in steden als Berlijn en Frankfurt zo schoon, om van Singapore maar niet te spreken, en waarom krijgen we dat in Nederland niet voor elkaar? We hebben er gewoon veel te veel van.”

ZWARTE MADONNA

De overheid en Weeber, dat is toch al een ongelukkige combinatie. Zo kan de architect niet bevatten

waarom de gemeente Den Haag heeft besloten een van zijn creaties daar, De Zwarte Madonna, te slopen ten faveure van kantoorhoogbouw. Akkoord, hij weet ook dat het woongebouw uit het midden van de jaren tachtig aangepast zou moeten worden, maar om het dan plat te gooien. “Ik vind het zelf nog niet zo heel erg, maar voor die zeshonderd mensen die er wonen, is het een ramp. Die worden de stad uitgejaagd en daar doet de gemeente helemaal niets voor terug. En dat voor kantoren die de komende jaren waarschijnlijk overbodig worden en dus leegstaan in de komende economische recessie”, voorspelt Weeber. Destijds stuitte de Zwarte

‘Ik had flink willen snoeien, ik ben voor een kleine overheid’

Madonna op veel verzet van Hagenaren en architectuurdeskundigen vanwege de schaalgrootte en het materiaalgebruik, nu is er juist waardering voor het aparte gebouw. “Destijds was mijn opdracht simpel: maak een flat voor sociale woningbouw. Nou, daar komt meestal geen glossy architectuur uit, dat kan ik ook niet helpen. Dat gold ook voor de Peperklip in Rotterdam, ook een grote en bombastische flat. Maar toen de Kop van Zuid klaar was, werden eindelijk de tegels gewassen en nu ziet het er weer prachtig uit.”

NOMADENBESTAAN

De parttime hoogleraar bevindt zich in de nadagen van zijn universitaire loopbaan. In ruim dertig jaar tijd leidde Weeber in Delft duizenden aankomende bouwkundig ingenieurs op, maar over enkele

maanden eindigt dat door het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Voor die arbeidsloze periode vanaf 1 januari 2003 heeft Weeber meer dan voldoende plannen. Zo is hij van plan een Antilliaanse woningbouwvereniging op te richten. “Allochtonen bewoners worden niet serieus genomen en leiden een nomadenbestaan. Ze worden van de ene te slopen woning naar de volgende verwezen en van het kastje naar de muur gestuurd, met alle sociale problemen vandien. Ik wil opkomen voor hun belangen, iets terugdoen voor de Antillen waar ik tot mijn achttiende heb gewoond”, zegt de geboren Nijmegenaar. Zijn voorliefde voor

de eilandengroep was ook een van de redenen dat Weeber in april nee heeft gezegd tegen een wethouderspost in Rotterdam. Leefbaar Rotterdam en de kort daarna vermoorde politicus Pim Fortuyn hadden hem er graag bij gehad, maar Weeber wilde zijn handen vrij hebben om onder meer enkele maanden per jaar op de Antillen te kunnen verblijven.

“Ik heb zeker bestuurlijke interesses, maar niet specifiek politiek gericht. Jaren geleden was ik lid van de PvdA én van de CPN en toen ben ik door beide partijen geroyeerd, omdat een dubbel lidmaatschap in die tijd echt niet kon. Nou, jammer dan. Veel ambtenaren in Rotterdam mogen zich overigens gelukkig prijzen dat ik die wethouderspost niet heb aanvaard. Ik had flink willen snoeien, ik ben voor een kleine overheid.” ■

Weeber pleit voor meer keuzevrijheid op de Nederlandse woningbouwmarkt. Daardoor krijgt iedereen de mogelijkheid een woning naar eigen keuze te bewonen.

Loopbaan Carel Weeber

Prof. ir. Carel J.M. Weeber werd in 1937 geboren in Nijmegen, maar verhuisde twee jaar later naar Curaçao. Pas op achttienjarige leeftijd kwam de jonge Weeber terug naar Nederland waar hij begon met de studie Bouwkunde aan de TU Delft. In 1961 combineerde hij dat met een baan als assistent-ontwerper bij architectenbureau Groosman in Rotterdam, maar na een jaartje hield hij het daar voor gezien. Na zijn afstuderen in 1964 bleef Weeber aan de TU verbonden als wetenschappelijk medewerker, maar ook doceerde hij aan de Academie van Bouwkunst, zowel in Rotterdam als Amsterdam. In 1970 werd hij benoemd tot hoogleraar van de faculteit Bouwkunde aan de TU Delft, een functie die hij per 1 januari 2003 vanwege het bereiken van de 65-jarige leeftijd beëindigt. Van 1977 tot 1987 was Weeber verbonden aan HWT architecten in Rotterdam, van 1988 tot 1998 was hij partner bij de Architecten Cie in Amsterdam. Bij dat laatste bureau is Weeber nog steeds raadgever.

Prijzen en onderscheidingen (niet volledig)

Prix de Rome, gouden medaille	1966
Sikkensprijs	1983
Betonprijs	1983
Nationale Staalprijs	1986
Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw	1996
Erelid Bund Deutscher Architekten BDA	1997
Erelid BNA Bond van Nederlandse Architecten	1998

Projecten (niet volledig)

Nederlands paviljoen (i.s.m. Bakema) Expo 70, Osaka	1968
Ziekenhuis MCNV, Vietnam	1975
Stedenbouwkundig ontwerp Spuikwartier, Den Haag	1979
Peperklip, Rotterdam	1979
Zwarte Madonna, Den Haag	1981
Penitentiare inrichting De Schie, Rotterdam	1988
Studentenhuisvesting De Struyck Den Haag	1996
Queens Towers, Amsterdam	2000

Tentoonstellingen (niet volledig)

Biennale Internationale des Jeunes Artistes, Parijs	1967
Vernieuwende architectuur in Nederland, Hasselt	1971
Kunst uit Rotterdam, Rotterdam	1984
Kleur en Architectuur, Rotterdam	1986
Hoog Haags, Den Haag	1987
Carel Weeber radicaal en rationeel, NAI Rotterdam	1990
De Schepping van de Architect, NAI Rotterdam	1996
10 jaar Cie, NAI Rotterdam	1998

MONNIKENHUIZEN ILLUSTREREET PERFECTE SAMENHANG TUSSEN ARCHITECTUUR EN OPENBARE RUIMTE

Totaalontwerp als drijfveer voor duurzame esthetiek

Op overtuigende wijze won het project Monnikenhuizen enkele maanden geleden de Omgevingsarchitectuurprijs 2002. Op het voormalige terrein van voetbalclub Vitesse in Arnhem is een parkwijk met ruim tweehonderd woningen verzezen. “Het plan integreert woningen, landschappelijke opzet en ecologisch duurzame doelstellingen tot een ruimtelijk-esthetisch totaalontwerp”, aldus het juryrapport. Peter Lubbers van Buro Lubbers landschapsarchitectuur & stedelijk ontwerp in 's-Hertogenbosch is het brein achter de prijswinnende opzet van de openbare ruimte. “Alles klopt in Monnikenhuizen.”

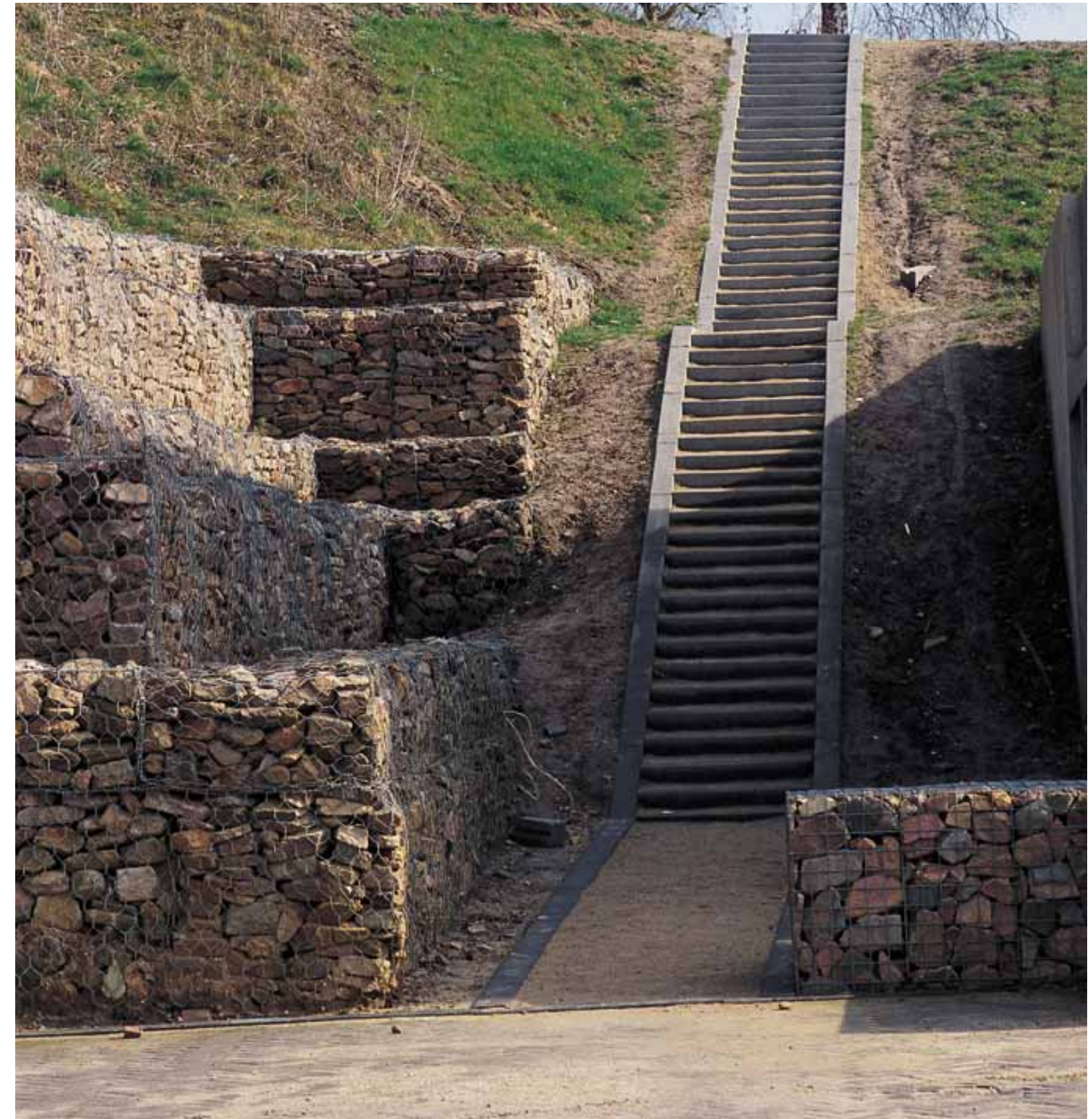
Lubbers geeft graag een toelichting op het ontwerp van de openbare ruimte. De aandacht voor Monnikenhuizen, dat overigens ook de Arnhemse Heuvelinksprijs 2002 heeft gewonnen, is uiteraard een kroon op zijn werk. Met evenveel liefde voor het vak praat hij over een gezamenlijk project met Jo Coenen in Luxemburg, Belval Quest. Net buiten de hoofdstad van het groothertogdom worden de komende jaren op een voormalig industrieterrein 7.000 woningen gebouwd. In het plan zijn bovendien kantoorruimte voor 20.000 mensen, twee musea en een universiteit opgenomen. In Belval Quest worden historie en toekomst op een bijzondere wijze in het stedenbouwkundig ontwerp vertaald, niet alleen qua materiaal, maar ook qua betekenis.

Maar nu terug naar Monnikenhuizen. Enige gelijkenis met het Luxemburgse project is er wel, want ook in Arnhem is de stedenbouwkundige visie ontstaan vanuit de openbare ruimte. Voor de stedenbouwkundige opzet van het totale plan was S.V. Khandekar verantwoordelijk. “Ik werk eigenlijk altijd vanuit de locatie, dat is de basis. Monnikenhuizen is natuurlijk een prachtig glooiend terrein met een uniek beukenbos erachter. Het hoogteverschil is hersteld door grond uit de bouwputten en cunetten. Het verschil tussen het hoogste en laagste punt is 25 meter. Monnikenhuizen is terrasgewijs opgebouwd. Vanuit die landschappelijke rustpunten heb je een mooi overzicht over de wijk”, zegt Lubbers.

WATERPARTIJ

Een apart en door de OAP-jury sterk bejubeld element is de grote waterpartij in Monnikenhuizen. De vijver wordt gevoed met regenwater dat op de daken ➤

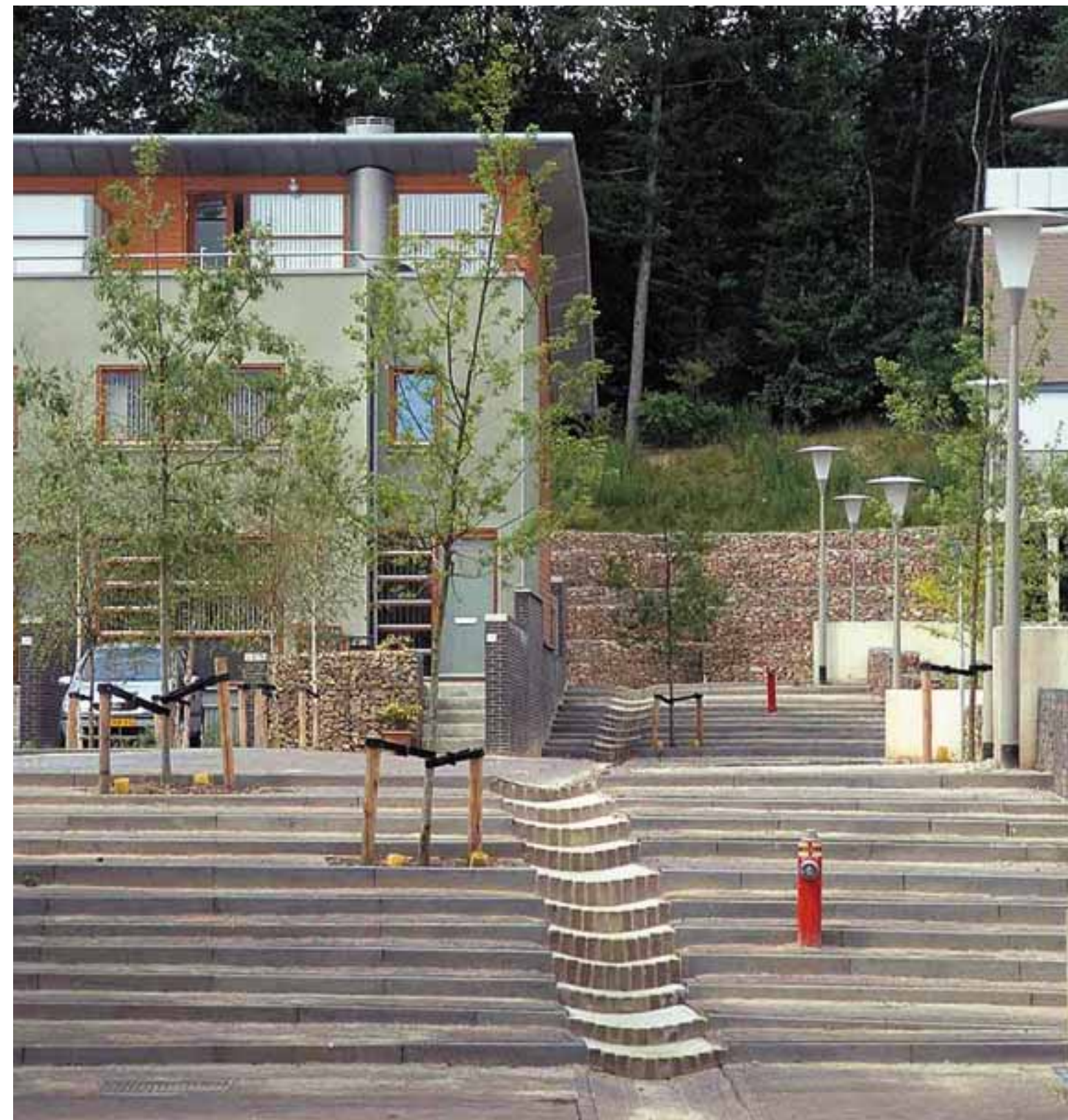
Het project Monnikenhuizen is 'vanuit de locatie' ontworpen. Hoogteverschillen werden hersteld waardoor een terrasgewijze opbouw ontstond.

Monnikenhuizen wordt als bijzonder prettig ervaren, juist vanwege de samenhang tussen architectuur en openbare ruimte.

Bewust is gekozen voor veel bomen. De jonge aanplant zorgt in combinatie met de omringende 100 jaar oude beplanting voor een volwassen beeld.

Het plan Monnikenhuizen integreert woningen, landschappelijke opzet en ecologisch duurzame doelstellingen tot een ruimtelijk-esthetisch totaalontwerp.

van de 204 parkwoningen valt. De straten zijn voorzien van extreem brede goten en het water komt uiteindelijk in de overstortvijver terecht. Het past prima in de gedachte van duurzaam omgaan met water. Schanskorven vormen het Leitmotiv in de openbare ruimte. Ze zijn gevuld met zogeheten Grauwacke, brokken natuursteen in diverse kleuren. Datzelfde materiaal komt terug in de gevels van vele woningen, voor Lubbers een perfect voorbeeld van de samenhang tussen architectuur en openbare ruimte. “Monnikenhuizen wordt als bijzonder prettig ervaren, juist vanwege die integratie. En wil je de openbare ruimte bijzonder maken, dan moet je anders kijken naar hetzelfde materiaal.”

Wat betreft de begroeiing heeft de Bossche ontwerper, die momenteel ook druk bezig is met landschappelijke projecten in Leidsche Rijn en Almere, gekozen voor twee boomsoorten: berken in de woonstraten, eiken op de begeleidende route. “We hebben bewust veel bomen gebruikt, ze staan om de drie meter. En hoewel de wijk nog niet zo lang geleden is opgeleverd, zorgt de jonge aanplant, in combinatie met de omringende honderd jaar oude beplanting, voor een volwassen beeld.”

De bestrating in Monnikenhuizen bestaat uit donkerbruine gebakken klinkers in lingeformaat. “Het overmaatse formaat geeft een mooi straatpatroon. De straatbakstenen zorgen voor een warme tint, maar roepen tegelijk ook een neutraal beeld op. Ik gebruik het liefst zo min mogelijk soorten bestratingmateriaal, maar wat er toegepast wordt, moet een perfecte detaillering hebben. De stratenmakers hebben voor een perfecte uitvoering gezorgd.”

GEEN CONCESSIONS

Als landschapsarchitect was het voor Lubbers bijzonder prettig werken in Monnikenhuizen. Het hoge ambitieniveau dat in het ontwerp werd nagestreefd, is tot het laatst toe vastgehouden. “Elke partij was zich daarvan bewust en wilde geen concessies doen in de uitvoering. En dat gebeurt eigenlijk nooit. Er is altijd wel een reden te vinden om met minder genoegen te nemen. Ik beschouw Monnikenhuizen als een nieuwbouwwijk die door het gebruik van de omgeving al direct een eigen identiteit heeft gekregen. Want, en misschien is dat niet zo bescheiden, echt alles klopt.”

Overzicht gebruikte materialen in Monnikenhuizen

Verharding

- Rijweg en trottoir: ca. 11.000 m²
Gebakken klinkers Lingeformaat (240 x 80 x 65 mm)
Fabrikant: De Bylandt Straatbaksteen
Kleur: Terra Marrone kode 112
- Parkeren: ca. 1050 m²
KDS-steen zonder vellingskant met afstandsnok met versterkte pigmentering
Betonstraatstenen KDS dikformaat (206 x 103 x 80 mm)
Fabrikant: Firma Kellen
in halfsteensverband
- Halfverharding: ca. 1.000 m², gralux

Grondkering en tuinmuren

- Schanskorven: ca. 1.250 m²
- Schanskorven gevuld met Grauwacke breuksteen fractie 50/150mm

Straatmeubilair

- Boomrooster SBV (vierkant Fabrikant Samson Stadsbeeldverfraaiing B.V.) 12 stuks
- Lichtmast l.p.h. 4,25 mtr. (in woonstraten), bestaande uit:
  - paaltop conische mast straat 3,5 mtr (RAL 7030)
  - armatuur Industria type 2150 standaard (RAL 7030)
  - lamp 1x32W/840 PLT
- Lichtmast l.p.h. 6,00 mtr., bestaande uit:
  - paaltop conische mast straat 6,0 mtr (ral 7030) met vaste decoratieve uithouder
  - armatuur Industria type 2151 met electronische V.S.A.
  - lamp 1x36W/840 PLL

Beplanting

Eiken, berken, rododendrons, gras

COLUMN

PIETER VAN GEEL,
Staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (voormalig gedeputeerde Ruimtelijke Ordening van de provincie Noord-Brabant)

Ik wil in deze eerste column graag kort ingaan op de relatie tussen de 5e nota Ruimtelijke Ordening en straatbaksteen. De enige link die veel mensen direct leggen, betreft het formaat van de 5e nota als boekwerk: volgens velen heeft die de vorm van een stoeptegels. Toch is er wel degelijk een meer inhoudelijke relatie.

TERUG MET DE GEBAKKEN KLINKERS

Ruimtelijke kwaliteit bestaat op alle schaalniveaus. Op het niveau van de grote structuren: de open ruimte versus de stedelijke gebieden. De kwaliteit van de directe leef- en werkomgeving. Dan praten we over de afwisseling tussen lawaai en stilte, licht en donker, dynamische en statische beelden.

Maar ook het materiaalgebruik speelt een grote rol. Duurzaamheid is een aspect van kwaliteit en dat geldt ook voor materiaalgebruik. Oog hebben voor detail is een kwaliteit en dat is voornamelijk van belang bij inrichtingsvraagstukken voor de openbare ruimte. Passie voor detail hebben, is ook een gave.

Wat mij opvalt, is dat het materiaalgebruik lijkt te globaliseren. In elk modern vliegveld op de wereld is hetzelfde materiaal verwerkt. Ook de bestrating globaliseert. En dat is jammer: de eigen regionale identiteit gaat daarbij verloren. Kortom, weg met het graniet uit China, terug met de gebakken klinkers!

Pieter van Geel

Na een studie tuin- en landschapsarchitectuur in Vilvoorde bij Brussel maakte de 28-jarige Belg Jan Nickmans zes jaar geleden de stap naar Nederland. Inmiddels heeft hij tientallen tuinen in Zuid-Nederland en Vlaanderen achter zijn naam staan.

Vlaamse ontwerper Jan Nickmans

Tuin moet rust en soberheid uitstralen

“Ik heb niet direct een groot voorbeeld, inspiratie haal ik overal vandaan. Tijdens mijn studie ben ik benaderd door Gerard Brekelmans van Intratuin Groenprojecten in Vught. Hij heeft mij gevraagd zijn bureau verder creatief invulling te geven. Dat gaat prima, we werken nu met circa vijftien mensen. Ik teken zowel bedrijfs- als particuliere tuinen.”

VISIE EN STIJL

“Rust en soberheid zijn voor mij twee kernelementen in mijn visie op tuinarchitectuur. Ik probeer tijdloze ontwerpen te maken met een behoorlijk ingetogen karakter. De keuze van beplanting en materialen moet daar naadloos op aansluiten. Ik wil geen specifiek stempel drukken op een tuin. Natuurlijk zijn de door mij ontworpen tuinen wel te herkennen, maar het gaat mij niet sec om het ontwerp. De tuin moet een geheel zijn met de omgeving, of dat nu een bedrijfspand is of een woning. Wel gebruik ik elementen die vaak terugkomen, zoals een waterpartij of een stalen constructie. Maar ik vind het vooral erg belangrijk dat een tuin rust uitstraalt, zowel in de vormgeving als in het ruimtelijk aspect. Als er na dertig jaar nog niet aan de hoofdlijnen is geprutst, is het een goede tuin.”

“Ik werk het liefst met sprekende materialen. Dat kan natuursteen zijn, maar ik gebruik ook graag gebakken klinkers. Straatbakstenen zijn erg functioneel en tijdloos, ze passen bij diverse typen tuin, zowel klassieke als moderne vormen. Als het gaat om beplanting, kies ik altijd voor een boeiende variatie van planten. Het moet vooral geen bonte kermis worden. Ik probeer weelderige, maar toch ook minimalistische groenelementen te laten zien.”

TOEKOMST

“Zolang ik vernieuwend bezig kan zijn, zit ik lekker in mijn vel. Dan praat ik niet over extreem afwijkende ontwerpen, maar over telkens een ander element. Ook experimenteer ik graag met diverse soorten meubilair en andere materialen die een tuin aankleden. Ik wil mij telkens vernieuwen.”

Ontwerper Jan Nickmans werkt het liefst met sprekende materialen. ‘Dat kan natuursteen zijn, maar ik gebruik ook graag straatbaksteen.’

PARTICULIER OPDRACHTGEVERSCHAP OP GROTE SCHAALE TOEGEPAST IN ROOMBEEK

Binnenstedelijke revitalisering. Ontwikkeld en bouwend Nederland is er de laatste jaren vol van en die trend houdt nog wel even aan. Verpauperde bedrijfsterreinen en gedateerde woonwijken maken plaats voor ambitieuze projecten. Steden als Den Haag, Utrecht en Arnhem hebben herontwikkeling van de binnenstad hoog op de agenda staan. Een van de meest in het oog springende projecten is momenteel het Enschedese Roombeek.

Participatie bewoners vitaliseert Enschede

Dat gebied stond al op de Vinex-lijst, maar door de vuurwerkramp van 13 mei 2000 raakten de plannen in een stroomversnelling en werd de omvang van de bouwlocatie vergroot. De inpassing van bestaande elementen en de verregaande participatie van toekomstige bewoners zijn de opvallendste onderdelen. Met veel belangstelling kijken ontwerpers, bouwers en bestuurders naar het samenspel tussen historie en vernieuwing, tussen opgelegde vorm en eigen inbreng.

Roombeek is een bijzonder interessant, maar tevens ook erg lastig project met complexe factoren. De Amsterdamse architect Pi de Bruijn stond voor de stedenbouwkundige taak om in zijn plan rekening te houden met de gevoelens van bewoners die huis en haard kwijtraakten bij de vuurwerkramp en daardoor een hang naar nostalgie ervoeren. Het stadsbestuur van Enschede heeft De Bruijn nadrukkelijk gevraagd een kwaliteitsimpuls voor te bereiden. Immers, voor 13 mei 2000 lag er al een opdracht om meer woonruimte aan de bovenkant van de markt (250.000 euro plus) te creëren. Kortom, het nieuwe Roombeek mag geen

Vinex-wijk worden waarin iedereen moeite heeft zijn weg te vinden, zoals De Bruijn zelf zegt. Aan de andere kant vormt de bouw van 1600 nieuwe woningen een uitgelezen mogelijkheid de leefbaarheid van Enschede-Noord en van wellicht geheel Enschede aanzienlijk te verbeteren.

De mix in de stedenbouwkundige structuurvisie 'Roombeek, een wijk met kennissen' lijkt vooralsnog een geslaagde keuze. De Bruijn heeft gekozen voor een gevarieerde wijk waarin de diverse bevolkingslagen (van arbeiders tot studenten, van senioren tot twee-verdieners) en de hoogwaardige openbare ruimten moeten zorgen voor een levendig stadsdeel. Nadrukkelijk is er plaats voor bedrijvigheid, in diverse varianten (kunstenaars, kantoor aan huis, groothandel etc.). Enschede verwacht veel van multimediabedrijven, ook gezien de aanleg van een glasvezelkabel-netwerk. Door het huidige economisch klimaat lijkt een bijstelling daar wel op zijn plaats. Niettemin moet de bedrijvigheid en de kwaliteit van de gemeenschappelijke voorzieningen een waarborg zijn voor de samenhang van de diverse buurten. ➤

De bouw van 1600 nieuwe woningen vormt een uitgelezen mogelijkheid de leefbaarheid van Enschede-Noord en wellicht van geheel Enschede aanzienlijk te verbeteren.

Roombeek moet een herkenbare wijk worden: het oude stratenpatroon blijft gehandhaafd zodat vertrouwde routes weer tot leven komen.

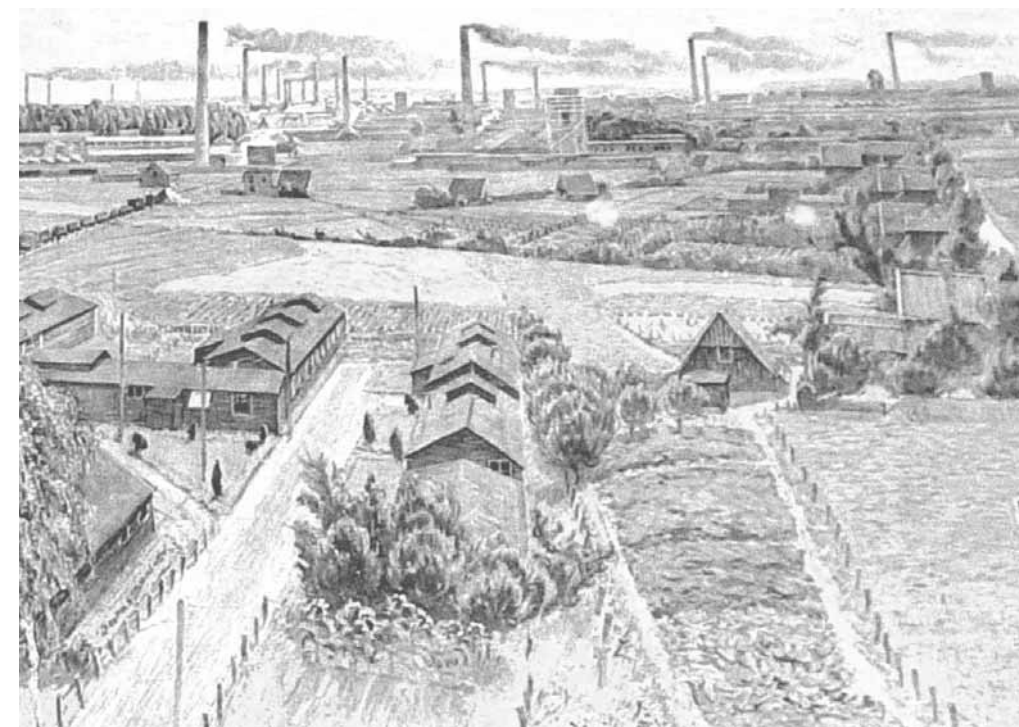
STRUCTUURKAART OPENBARE RUIMTE

	lange lijnen
	verbindend lange randen
	buurtstraten
	binnenruimte
	bijzonder profiel
	hov-baan
	bleken
	beek

STRATENPATROON

In sociaal opzicht moet Roombeek een herkenbare wijk worden; het oude stratenpatroon blijft gehandhaafd zodat vertrouwde routes weer tot leven komen. Diverse beeldbepalende, al dan niet industriële, gebouwen met een zekere cultuurhistorische waarde zijn ingebed in het plan en krijgen een nieuwe functie. Er is een prominente rol weggelegd voor drie openbaar groen gebieden in de noord-zuid-as. Het zijn de zogeheten bleken, die verwijzen naar de bleekveldjes in de hoogtijdagen van de Twentse textielindustrie. De Roomweg, de oost-west verbinding door de wijk, blijft de slagader van de wijk en is de plaats voor ontmoeting en activiteiten.

Behalve de inpassing van bestaande elementen is de participatie van bewoners in Roombeek een wezenlijk uitgangspunt. Het gemeentelijk Projectbureau Wederopbouw, dat de ontwikkeling van Roombeek coördineert, heeft namelijk enkele taken meegekregen. Het betrekken van bewoners bij de planvorming is daarvan de belangrijkste. "Onze opdracht is uiteraard het mogelijk maken van de

Diverse beeldbepalende gebouwen met een zekere cultuurhistorische waarde zijn ingebed in het plan en krijgen een nieuwe functie. De Roomweg, de oost-west verbinding, blijft de slagader van de wijk.

terugkeer van bewoners naar Roombeek, maar ook participatie aan de voorkant bij de wederopbouw", zegt Tom Smeulders, manager fysiek van het Projectbureau in Enschede. "Mensen die in het oude Roombeek woonden, weten als geen ander wat er was, hoe dat beviel en wat er verbeterd zou moeten worden. We hebben honderden mensen gesproken en dat heeft een schat aan informatie opgeleverd." Opmerkelijk is overigens dat nagenoeg iedereen wel wilde meepraten over de invulling van het gebied, maar dat naar schatting eenderde van de eigenaren en huurders van de zeshonderd woningen van vóór 13 mei 2000 wil terugkeren naar Roombeek. Smeulders wijt dat vooral aan de duur van het planproces. "Veel mensen wonen elders in Enschede en hebben zich daar inmiddels gesetteld. Wij kunnen hier eind dit jaar beginnen met bouwen, zodat de eerste woningen in de tweede helft van 2003 zullen worden opgeleverd. Maar nogmaals, onze doelstelling is de terugkeer van bewoners mogelijk te maken, het is aan hen of ze daarvan gebruik maken." ➤

DE WEDEROPBOUW
Omvang Roombeek: 62,6 hectare
Werkkapitaal: totaal circa € 150 miljoen
Aantal te realiseren woningen: circa 1600, waarvan ruim 400 huur- en 1200 koopwoningen Verhoudingen woningen: 70 procent grondgebonden, 30 procent gestapeld
Mensen die terugkeren: voor huurwoningen circa 50 procent, voor eigenaar-bewoners 47 van de 175
Te behouden woningen: 18 zogeheten 'Wachters van Roombeek' (markante huizen uit 1921 (Amsterdamse school) met een grote cultuurhistorische waarde aan de Lasondersingel, vier huizen aan het Roomveldje

Hoe dan ook, oud-bewoners van Roombeek en andere belangstellenden worden nadrukkelijk betrokken bij het project. Particulier opdrachtgeverschap speelt daarbij een centrale rol, want naar schatting de helft van de 1600 woningen valt daaronder. Ter vergelijking: in de grotere Nederlandse gemeenten ligt particulier opdrachtgeverschap gemiddeld op 6 procent. De keuze voor participatie past prima in de keuzevrijheid waarover de consument anno 2002 wil beschikken, stelt Smeulders. "In de woningbouw wordt altijd heel efficiënt ontwikkeld; kopers mogen zelf beslissen of ze een loze leiding of een extra lichtpunt willen hebben. Daarbij komt dat we de nodige afwisseling in Roombeek nastreven. In één straat kunnen eerst vier rijtjeshuizen staan, gevolgd door een vrijstaande woning en daarna een twee-onder-een-kapwoning. Particulier opdrachtgeverschap sluit daarbij prima aan. Roombeek zal natuurlijk altijd de uitstraling van een nieuwe wijk hebben, maar is geen standaard Vinex-locatie, weggestopt aan de andere kant van de snelweg of een andere, natuurlijke grens."

ARGUSOGEN

Alom enthousiasme dus in Enschede. Toch houdt Smeulders, als bouwkundige met enkele collega's actief in het Haagse bureau Tractief, rekening met negatieve sentimenten. "Particulier opdrachtgeverschap is natuurlijk niet helemaal nieuw, maar de schaalgrootte ervan in Roombeek is wel uniek. Het betreft deels vrijstaande kavels, maar ook veel

'Roombeek moet na jaren van gebruik en onderhoud nog steeds netjes zijn'

kavels waar de woningen tegen elkaar gebouwd worden. We merken nu al dat veel toekomstige bewoners graag zien dat wij nadrukkelijk toezicht houden op de totale ontwikkeling. De vrijheid die ze krijgen, kan hen ook onrustig maken. Dan kijken ze met argusogen naar een futuristische, stalen constructie naast hun pittoreske woonboerderijtje. Die Belgische toestanden en die rommeligheid kunnen voor de een erg prettig zijn, de ander vindt dat toch minder. De overstap van bijvoorbeeld een Vinex-locatie waar alles netjes aangeharkt is, kan té groot zijn."

Op beeldbepalende locaties in Roombeek (de dragers van het stedenbouwkundig plan) gelden andere eisen dan op locaties die niet aan de dragers liggen. Op de verschillende locaties geldt de beeldregie die past bij die specifieke plek. "We hebben duidelijke afspraken met de Welstandscommissie en willen op die plekken met de ontwikkelaar in discussie kunnen gaan over de keuze van bijvoorbeeld kleuren en kozijnen. Anders kunnen die woningen mogelijk conflicteren met de uitgangspunten van het stedenbouwkundig plan." Volgens Smeulders treedt er ook een bepaalde zelfregulering bij toekomstige bewoners op. "De ideeën die zij aandragen, worden ondergebracht in een bepaald gebied. Ik heb gesproken met een man die zijn woning op een bepaald stuk grond wilde zetten en op zich paste dat best bij de uitgangspunten. Twee weken later kwam hij terug met het verzoek om een andere locatie. Hij had eens goed gekeken naar de andere woningen in dat gebied en vond zijn woning daar niet bij horen. Bewoners kijken dus wel degelijk naar wat ze willen bouwen in relatie tot de omgeving."

MEER DAN NORMALE INVULLING

Als het gaat om de openbare ruimte is duidelijke regie van de gemeente noodzakelijk. In het stedenbouwkundig plan van Pi de Bruijn is een aantal gebieden aangewezen dat een meer dan normale invulling krijgt. "Roombeek is een heel aparte wijk, maar dat wil niet zeggen dat we overal bijzondere materialen gaan gebruiken", zegt Smeulders. Wat

er exact gebeurt op die geselecteerde plekken als de Roomweg en de drie bleken in de noord-zuid-as, is nog niet bekend. Wel zullen de openbare ruimte en de architectuur nadrukkelijk op elkaar worden afgestemd. In de woonstraten van Roombeek ligt de keuze wel vast: grijze stoeptegels met straatbaksteen, maar wel zorgvuldig gedetailleerd. "Eenvoudig en netjes, gewoon een Enschedees straatje zoals vóór de vuurwerkkramp. Roombeek is door de opzet en omvang opvallend, maar het moet na jaren van gebruik en onderhoud nog steeds netjes zijn", besluit Smeulders. ■

CURRICULUM VITAE

Prof. ir. P.B. de Bruijn BNA BDA
Officier in de Orde van Oranje Nassau

1942	Geboren te Losser, Nederland
1967	Technische Universiteit, Delft
1968	Architects Department, London Borough of Southwark
1970	Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting, Amsterdam
1974	Voorzitter Beheersgroep Bijlmermeer, Amsterdam
1976	Merkelbachprijs voor Architectuur voor Buurtcentrum Transvaal, Amsterdam
1978	Maatschap Oyevaar Van Gool De Bruijn, Amsterdam
1980	Gekozen na meervoudige opdracht Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag
1983	Lid BNA-commissie 'Beginntermen'
1984	Gekozen na meervoudige opdracht Concertgebouw, Amsterdam
1985	Lid Onderwijscommissie Schut
1988 / 98	Partner in de Architecten Cie., Amsterdam met F.J. van Dongen, J.D. Peereboom Voller en C. Weeber
1988	Gekozen architect voor Faculteitsgebouwen, Universiteit van Amsterdam
1990	Gekozen architect voor binnenstedelijke multifunctionele projecten in Amsterdam, Rotterdam en Groningen
1993	- Eerste prijs prijsvraag voor de ontwikkeling van het 'Reichstagsgebäude' in Berlijn voor de Duitse 'Bundestag' - Gekozen architect voor binnenstadsontwikkeling Maastricht - Bestuurslid Vereniging Hendrick de Keyser, Amsterdam - Bestuurslid Vereniging Maaskant Rotterdam - Hoogleraar Faculteit der Bouwkunde TU Delft (tot 1998) Lid van talrijke jury's voor architectenprijsvragen onder meer: - IJ-oever, Amsterdam - de Fantasie, Almere - Juryvoorzitter Archiprix 1992
1995	Inaugurele rede: 'Bouwstenen' d.d. juni 1995 Architect-adviseur Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen Luxemburg
1997	Nederlandse Bouwprijs 1997 voor project Beursplein Rotterdam Erelid 'Bund Deutscher Architekten' Lid 'Architektenkammer Berlin'

1998	Tentoonstelling '10 jaar Cie.' NAI, Rotterdam Tentoonstelling 'de Architecten Cie. 88-98', Galerie AEDES, Berlijn Juryvoorzitter prijsvraag ATLANTIS 2000
1999-2001	Partner in de Architecten Cie., Architects & Planners, Amsterdam met F.J. van Dongen, J.D. Peereboom Voller, B. Medić en P. Puljiz
1999-2002	Bouwmeester Universiteit van Amsterdam
2000	Stedenbouwkundige wederopbouw Roombeek-West, Enschede
2001	Partner in de Architecten Cie., Architecture & Planning, Amsterdam met F.J. van Dongen, B. Medić en P. Puljiz
2001	- Jurylid 'Architectural competition Hungerford car park, Jubilee Gardens', London in het kader van her-ontwikkeling South Bank Site - Jurylid A.M. Schreuderprijs voor Ondergronds Bouwen in Nederland

Enige projecten:

- Woningbouwprojecten Southwark, London
- Buurtcentrum Transvaal, Amsterdam
- Nieuw- en verbouw Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag
- Uitbreiding en renovatie Concertgebouw, Amsterdam
- Kantoorproject Nieuw-Amsterdam, ca. 40.000 m²
- Uitbreiding Stadhuis, Amersfoort
- Zittingzaal Raad van State, Den Haag
- Hoofdkantoor Zwitserleven, Amstelveen
- 'Dorotheenblöcke Bundestag', Berlijn
- Stadsontwerper Amstel III, Amsterdam-Zuidoost
- Winkelcentrum Kalvertoren, Amsterdam
- Kantoorgebouw Sociale Verzekeringsbank, Zaanstad
- Kantoorgebouw Erasmus, Zoetermeer
- Supervisie Zuidas, Amsterdam

Loop met Jan Stigter over het Java-eiland in Amsterdam, en tevredenheid maakt zich van hem meester. Stigter, stedenbouwkundige bij de dienst Ruimtelijke Ordening, vertelt tijdens de rondleiding enthousiast over Java-eiland en de andere nieuwe wijken in het Oostelijk Havengebied. De straten, de pleinen, de kades; hij geniet nog steeds van de openbare ruimte die haar meerwaarde heeft verkregen door toepassing van hoogwaardige materialen. “Java-eiland heeft toch wel een voorbeeldfunctie, hier is hooguit af en toe wat nazorg nodig.”

STEDENBOUWKUNDIGE JAN STIGTER KIJKT TERUG OP GESLAAGDE AANPAK IN OOSTELIJK HAVENGEBIED

Java-eiland combineert kleinschaligheid met weidse panorama's

Mensen het gevoel geven ook echt in Amsterdam te wonen, dat was een van de uitgangspunten bij de herontwikkeling van het Oostelijk Havengebied. Met een beetje fantasie waant de wandelaar zich evenwel net zo goed in Venetië. Het eiland wordt in de breedte doorsneden door verschillende grachtjes waarin de boten dobberen. Op de achtergrond markeren enkele gigantische tankers en cruiseschepen het mondaine, maritieme karakter van het gebied. Kleinschaligheid in combinatie met weidse panorama's maakt van Java-eiland een markante plek in de hoofdstad. “Door deze typische omgeving - de ruimtelijkheid, de gebouwen en het dominante aspect van het water - hebben we ons bij de inrichting van de openbare ruimte laten inspireren. Het is ook een omgeving waaraan je je niet kunt onttrekken”, vertelt Stigter.

TREND

Belangrijk bij de herinrichting van Java-eiland was dat toepassing van beton zo veel mogelijk kon worden vermeden, en er met gebakken materiaal

werd gewerkt. “Dat is begonnen bij de ontwikkeling van het KNSM-eiland met het gebruik van klinkers in keiformaat. Op Java-eiland hebben we die trend kunnen vasthouden en ook bij de inrichting van Borneo-Sporenburg vormt het weer een belangrijk element”, weet Stigter, die ook nauw betrokken is bij het project Rietlanden.

In zijn bijna 25 jaar omspannende carrière bij de dienst RO (op 1 januari viert hij zijn jubileum) verkeerde de stedenbouwkundige wel eens in een minder luxe ‘werkklimate’. Stigter: “Eind jaren '70 waren, onder invloed van de economische malaise, de mogelijkheden met betrekking tot het inrichten van de openbare ruimte beperkt. Alles werd bij wijze van spreken automatisch met betonsteen gevuld. Het gebakken materiaal was geen optie en het oude gebakken materiaal werd gebruikt voor de aanleg van parkeervakken. De kentering is eind jaren tachtig gekomen, toen er financieel meer mogelijk was. Bovendien heeft de ontwikkeling van vlam- naar tunnelovens de klinker maatvaster gemaakt en dus breder toepasbaar. Voor het gebruik ervan op Java-eiland hebben we wel moeten vechten, want het gaat naast de aanschaf natuurlijk ook om de onderhoudskosten.”

Was het KNSM-eiland nog een staalkaart van diverse experimenten qua inrichting, op Java-eiland heeft men voor een eenduidiger aanpak gekozen en het robuuste van de omgeving gecombineerd met het intiemere karakter in de binnentuinen. Zo is de zuidkade (de Javakade) ingelegd met granietkeien en zijn op de aan de overzijde gelegen Handelskade forse Stelcon-platen gebruikt voor de aanleg van een fiets- en voetgangerspad tussen water en winkelcentrum. “Kades moeten ook echte kades zijn: stevig en stoer, bestand tegen de elementen. Dat laat ik met materialen als graniet en grovere vormen als platen tot uitdrukking komen”, legt Stigter uit.

STOERE STEEN

Stigter heeft iets met straatbaksteen. “Het materiaal leeft, verouderd mooi. Kijk maar naar de Amsterdamse binnenstad, daar slijten de straten op een fraaie wijze af. In zekere zin trotseren ze daarmee de tijd. Maar ik vind wel dat je goed gedoseerd met het materiaal te werk moet gaan, ook wat betreft het aantal soorten, kleuren en maten. Ik hou ook van een zekere strakheid, het moet niet te oubollig worden.” De Amsterdammer stond >

Belangrijk bij de herinrichting van Java-eiland en andere projecten in het Oostelijk Havengebied was dat er met gebakken materiaal kon worden gewerkt.

zelfs aan de wieg van een nieuw formaat klinker: het Lingeformaat. Die 'stoere' steen, met een grotere vellingkant om het 'kei-effect' te verkrijgen, is ondermeer gelegd rond het winkelcentrum om een dissonant met de ruigere omgeving te voorkomen.

'Straatbaksteen veroudert mooi en trotseert de tijd'

Een wat subtielere aanpak was vereist in het midden van het in vier compartimenten opgedeelde Java-eiland. Speelse bruggetjes en ornamenten benadrukken er de kleinschaligheid. Die komt tevens tot uitdrukking in de toepassing van een wat slankere steen in het Lingeformaat. Ieder wooncomplex heeft er zijn eigen, seizoensgebonden thematuin. Lente, zomer, herfst en winter krijgen gestalte door de karakteristieke beplanting en dito bestrating en inrichting. Een mooi voorbeeld vormt de wintertuin, waar een uit klinkerpuin opgetrokken wal het meest in het oog springend element vormt. Nadat plannen om een winterkas te plaatsen financieel niet haalbaar bleken, zocht Stigter naar een alternatief voor de planten. De experimenten met een nieuwe tunneloven bij De Bylandt boden onverwacht uitkomst. "Het restmateriaal is tegen kostprijs naar Java-eiland vervoerd. Daar is er een muur van gemetseld, die als een beschermende 'warmtebron' voor de begroeiing fungeert."

REALIST

Java-eiland als geslaagde balans tussen ruige omgeving en de menselijke factor. Stigter is er trots op, maar blijft toch vooral realist.

"Een gouden ingreep is natuurlijk de aanleg van de Piet Heintunnel geweest. Zonder die tunnel was er weinig overgebleven van de rust en de sfeer die nu op de kades heersen in het Oostelijk Havengebied. Dan was het verkeer de dominante factor geweest en was de huisstijl radicaal veranderd. Ik wil er maar mee zeggen dat je als stedenbouwkundige nog zoveel kunt willen, maar je blijft toch afhankelijk van de financiële speelruimte die je wordt vergund. In die zin moet er bij het inrichten van de openbare ruimte altijd strijd geleverd worden."

LITERATUUR

Uitgelezen

Door Victor Freijser

De openbare ruimte als ontmoetingsplaats, als rustpunt in het jachtige stadsleven is met de enorme groei van het gemotoriseerd verkeer ernstig in de verdrukking gekomen. De chatbox blijkt wat dat betreft eerder ontmoetingsplaats dan real space. Wordt daardoor de openbare ruimte steeds marginaler of juist belangrijker? Het is een vraag die niet alleen filosofen bezig houdt. In de praktijk blijkt dat hoe groter de verdrukking, des te meer beleid er wordt ontwikkeld in het belang van de collectieve ruimte in de stedelijke samenleving. Meer geld, meer onderzoek en een groter wordende rijkdom aan met zorg ingerichte verblijfsruimten zijn het gevolg. Stadskamers moeten de burgers weer verleiden tot meer buitenverblijf; een verzorgde inrichting van het publieke domein moet de gebruiker overtuigen weer welkom te zijn in de eigen stad. Een bespreking van drie visies op de invulling van openbare ruimte.

Interessant is het pleidooi voor de versterking van de identiteiten van de openbare ruimten in 'Open land, groene steden'. In deze uitgave van het kenniscentrum van de PVDA Amsterdam doet een werkgroep, onder voorzitterschap van Adri Duivesteijn, een poging de toekomstwaarden van de ruimtelijke ordening van Nederland inhoud te geven en de vlakheid van de 5de nota Ruimtelijke Ordening voorbij te streven. Hoewel wordt onderschreven dat vrijwel geheel Nederland, ook het landelijk gebied, in functionele, culturele en economische zin is verstedelijkt, wordt er omwille van behoud en versterking van identiteit een strikte scheiding van landelijke en stedelijke gebieden voorgestaan. 'Grijze gebieden' krijgen geen kans. 'Hiermee moet de ruimtelijke ordening een duurzaam raamwerk geven dat recht doet aan de behoefte van burgers aan een attractieve en herkenbare leefomgeving en de verrommeling van Nederland tegengaat.'

De eigen waarden van landelijke gebieden moeten aangesproken worden op hun potenties voor recreatie, natuur, landschap, landbouw en waterbeheer. Stedelijke gebieden dienen voor de toekomst ruimte te krijgen zodat ze zich kunnen ontwikkelen tot complete en groene steden waarbij zich drie gebiedssoorten onderscheiden: de Zelfstandige Stad, de Netwerkstad en de Meerstedenstad. Nieuwe verstedelijking moet op een gecoördineerde wijze plaatsvinden volgens de strategie van 'versterkte concentratie'. Daarbij is 'vanuit de culturele invalshoek een bewuste inspanning voor instandhouding van ruimtelijke verschillen tussen stad en land gewenst. Afwisseling en contrast zijn

immers niet alleen historische eigenschappen van landschappen en nederzettingen, maar juist ook cruciale waarden in een pluriforme stedelijke cultuur.' Hoewel gepleit wordt om per gebied ruimtelijke ontwikkelingsvisies op te stellen op basis van de integrerende en onderzoekende kracht van het ontwerp(en) is in de uitgave geen enkel beeld opgenomen dat de waarde daarvan illustreert.

Een geheel andere weg bewandelt de studie 'After Sprawl' naar de vorm en betekenis van de hedendaagse stedelijkheid. Xaveer de Geyter en Lieven de Boeck tonen in de studie aan dat ruimtelijke ordening juist niet langer meer is gefundeerd op de klassieke tegenstelling tussen stad en platteland. Geconstateerd wordt dat de stedelijke concentraties binnen de Blue Banana, de banaan-vormige strook tussen Londen en Venetië, gekenmerkt worden door een sprawl-conditie. De bezetting van het landschap (sprawl) toont een complexe verflechting van bebouwing, landbouw- en restruimten. Niet wordt ingezet op een fatsoenering van deze gegroeide werkelijkheid, maar op het verkennen en vitaliseren ervan. De sprawl concentraties van Londen, de Randstad, de Vlaamse Ruit, het Ruhrgebied, het verstedelijkt deel van Zwitserland en de Veneto worden geanalyseerd en de condities gekarakteriseerd.

Als reactie op de idee van 'gedeconcentreerde bundeling' in het Ruimtelijk Structuurplan van Vlaanderen (1996), maakte De Geyter een analyse van de Vlaamse

sprawl-werkelijkheid en worden verschillende ruimtelijke planmodellen verbeeld waarlangs ontwikkeling van de verstedelijkte Vlaamse Ruit zou kunnen plaatsvinden. Kern van de studie is het belang dat wordt gehecht aan nieuwe collectieve ruimten. Daarin hebben de 'negatieve' (rest)ruimten de potentie om als ordenend ruimtelijk principe het algemeen beeld te kunnen bepalen in de after-sprawl-conditie. 'De enige waarheid die sinds de romantiek overeind blijft, is de natuur als ideale leefomgeving; iedereen wil een groen gezonde leefomgeving.' After sprawl is een pleidooi voor een allesbepalende versterking van de openbare ruimte tot een stedelijkheid met enorm veel mogelijkheden. En hoewel Geert Bekaert in een inleidend vertoog de traditionele stad als een afgedane zaak beschouwt, 'hooguit nog een stuiptrekkende mythe die moeizaam met allerlei infusen in leven gehouden wordt', kan in de studie niet anders gekozen worden dan voor de stad, maar dan wel een met een oneindig aantal gedaanten, die door creatief en methodisch omgaan met het sprawl-landschap een bijzondere ruimtelijke beleving tegemoet kan zien.

Het derde boek geeft een bloemlezing van wat herinrichting en verfraaiing van de openbare ruimte de laatste jaren (als 'infusmethode', met Bekaerts woorden) aan schoons heeft opgeleverd. Het toont dat bestaande steden niet revolutionair op de schop hoeven en dat over het algemeen gekozen wordt voor de revival van de pre-industriële stad waar verzorgde openbare ruimten in staat zijn onder-

Bram Peper, Adri Duivesteijn, Ashok Bhalotra, Donald van Dansik, Peter Noordanus, Hugo Priemus, Joost Schrijnen e.a. Open land, groene steden, toekomstwaarde in de ruimtelijke ordening, Kenniscentrum PvdA Amsterdam 112 pagina's.

Xaveer de Geyter Architecten, After Sprawl – onderzoek naar de hedendaagse stad, NAI Uitgevers / de Singel, Rotterdam / Antwerpen, ISBN 90 5662 264 1 256 pagina's paperback.

Jan Gehl & Lars Gemzoe, New City Spaces, The Danish Architectural Press, Kopenhagen 2001 ISBN 87 7407 235 8 264 pagina's full-color, gebonden, hard-cover.

komen te geven aan een aangenaam en zinnenprikkelend verblijf. De stad als theater waarin het decor medebepalend is voor de aard van het stuk.

Het rijk en fraai geïllustreerde New City Spaces geeft geen overzicht van nieuwe stedelijke ruimtes dat op grond van de titel verwacht mag worden. Traditionele stedelijke ruimtes staan centraal en typologische vernieuwingen als (shopping) malls, uitgaanscentra en luchthavens blijven onbelicht. Het toont binnensteden die zijn heroverd op de auto en teruggegeven aan de voetganger. Herinrichtingen en het weren van de auto vonden de laatste twee decennia plaats en een beschuldigende vinger wijst naar de moderne en technocratische planners. In veel steden wordt inmiddels geprobeerd het evenwicht tussen verkeers- en verblijfsfuncties te herstellen, al tonen de auteurs ook stedelijke typen waarin het publiek domein definitief verloren lijkt, zoals in de abandoned cities. De receptuur voor succesvolle transformaties van binnensteden wordt gegeven aan de hand van negen verschillende strategieën met spraakmakende voorbeelden als Barcelona, Cordoba (Arg.) en Lyon. Hier krijgt het complexe thema een theoretisch kader en wordt een te eenzijdig analyseren vanuit stedenbouw en architectuur vermeden. Het is jammer dat de hierop volgende 39 beschrijvingen van straten en pleinen maar gedeeltelijk gesitueerd zijn in de negen geanalyseerde steden. Het concept had daarmee meer diepgang kunnen krijgen. Nu komt de selectie wat willekeurig over. Dat neemt niet weg dat prachtige voorbeelden van herinrichtingen worden getoond en het werk veel boeiende informatie bevat. ■

Beeldhouwer Caius Spronken heeft zijn hart verpand aan Maastricht. De 43-jarige Limburger kreeg zijn kunstzinnige talent mee van zijn vader, Arthur Spronken, die in de jaren zestig prachtige beelden maakte die onder meer in Rome te bewonderen zijn. Zelf werkt Caius momenteel aan een beeldenfontein voor de Binnenhaven in Maastricht. In dat ambitieuze project moet het stadsdeel ten zuiden van de Noorderbrug nieuw leven ingeblazen worden. Over de openbare ruimte van Maastricht en de kwaliteit ervan is Caius louter positief.

‘Ontwerpen en bouwen moet in alle rust gebeuren’

CAIUS SPRONKEN MAAKT BEELDENFONTEIN VOOR AMBITIEUS STADVERNIEUWINGSPROJECT

In zijn atelier op het Limburgse platteland trekt Caius zich terug uit de drukte van de stad. “Ik hou van de levendigheid en het openbare leven van Maastricht, maar ik kan mij hier beter concentreren en afsluiten.” Zijn atelier is feitelijk een verzamelplaats van kunst, maar ook van (sloop)materialen als ijzer en rvs-staal. Het zijn juist ook die materialen die de Limburger gebruikt voor zijn jongste project, een beeldenfontein in de Binnenhaven van Maastricht. Eind augustus werden de bronzen beelden onthuld, volgend voorjaar wordt het drijvend eiland waarop de beelden staan, in de haven geplaatst. Met een financiële injectie van enkele miljoenen euro's van de gemeente en het rijk moet het gebied met diverse winkels en horecabedrijven straks toeristen en recreanten trekken.

In het buitenatelier van Caius ligt een groot waterbassin dat gebruikt wordt om de constructie van het drijvend eiland dat straks in de Binnenhaven ligt, te testen. “Met behulp van diverse spuiten komt er straks water uit en op de beelden. Ik vind water

enorm interessant, daardoor ben ik veel bezig met fonteinen. Water dat vanuit de hoogte neerklettert, geeft een ritmisch en rustiek effect. Ook visueel is het prachtig, water op een bronzen beeld.” Op het drijvend eiland, Caius zelf noemt het een ‘gebruiksboot’, is straks eventueel ook plaats voor een kleine kunstvoorstelling of muziekuitvoering.

GESCHIEDENIS

Binnen, aan de massief houten keukentafel, probeert Caius te vertellen over de achtergrond van zijn beeldhouwwerk. Maar net als veel andere kunstenaars is hij continu op zoek naar de identiteit van zijn kunstenaarschap en is het lastig aan te geven waarom hij zijn beelden maakt zoals hij ze maakt. Dan komt het gesprek op Maastricht. “De stad heeft haar eigen geschiedenis en heeft de afgelopen 1700 jaar het nodige meegemaakt. Ik hou van oude steden zoals Utrecht, Amsterdam en Leiden. Ik heb ook een beeld in Almere staan, maar ik moet er toch niet aan denken dat ik daar >

Kwaliteit en uniformiteit centraal in openbare ruimte in Maastricht

De gevel-tot-gevelbestrating die de binnenstad van Maastricht circa twintig jaar heeft gekenmerkt, behoort over twee jaar tot het verleden. De Limburgse hoofdstad bevindt zich momenteel in een ingrijpende reconstructie die het straatbeeld aanzienlijk verandert. Het model stoepstraat-stoep komt weer terug, zo bepaalde de gemeente in 2000 in een beleidsplan over het beheer van de openbare ruimte. Kwaliteit en uniformiteit zijn daarbij kernwaarden.

Alle straten in de Maastrichtse binnenstad krijgen hetzelfde consequente beeld; het kernwinkelgebied krijgt overal de status van voetgangerszone en op elke locatie wordt natuursteen toegepast, Chinees graniet om precies te zijn. “We willen een familie van straten creëren”, zegt Peter Haremaker, directielid van de dienst Stadsbeheer van de gemeente. Zo'n 16 miljoen mensen bezoeken Maastricht jaarlijks en die hebben volgens hem behoefte aan een duidelijk herkenbaar én toegankelijk centrumgebied.

Het winkelende publiek wordt door het model stoepstraat-stoep op zijn wenken bediend. De Maastrichtse binnenstad krijgt stoepen van tegels (20 bij 20 cm) graniet, in de straat (zijbaan) wordt klein plaveisel (6 tot 10 cm) van graniet gebruikt in segmentverband. Dit alles in gedempte grijze kleuren. De breedte van de stoep varieert overigens op veel plaatsen, afhankelijk van de bebouwing. Natuursteen past het beste bij de monumentale uitstraling van Maastricht, zo licht Haremaker de keuze van het stadsbestuur toe.

GEBAKKEN KLINKERS

In de woonstraten vanuit de binnenstad is de keuze voor bestratingsmateriaal op gebakken klinkers gevallen en ook als zodanig vastgelegd in het eerder genoemde beleidsplan van de gemeente. Zo zijn in Hoog Frankrijk (op het Misericordeplein) al rode straatbakstenen toegepast. Vanuit het centrum bekeken moeten de gebakken klinkers een natuurlijke overgang vormen tussen natuursteen en de betonnen straatstenen in de Maastrichtse buitenwijken.

Het onderhoud van de bestrating in de binnenstad gebeurt systematisch. Woordvoerder Haremaker verwacht er niet al te veel problemen mee. “Wekelijks bekijkt een medewerker of er herstelwerkzaamheden uitgevoerd moeten worden. Kijk, asphalt is natuurlijk het meest vlakke materiaal, maar natuursteen is een mooi compromis tussen praktische en esthetische waarden”, meent Haremaker.

De reconstructie van de Maastrichtse binnenstad kost circa 15 miljoen euro. Daarvan betalen de winkeliers in het gebied de helft, zo is in een convenant afgesproken. Behalve de bestrating worden ook verlichting, straatmeubilair en groenvoorzieningen vernieuwd. In het verlengde daarvan heeft het stadsbestuur duidelijke afspraken gemaakt over een uniforme feest- en straatverlichting (waarbij zelfs de lampsoort en -kleur vastligt), de ruimte voor reclame-uitingen en de keuze voor rotan terrasmeubilair.

woon. Met al die Vinex-huizen; dat zijn net kartonnen dozen.”

Nee, dan de vele historische woningen in de binnenstad van Maastricht. “Prachtig vind ik dat. Vaak zijn die huisjes qua breedte gelijk, maar in hoogte verschillend. Ook de gevels hebben diverse kleuren. Die huisjes zijn op zich verschillend, maar vormen toch één geheel. De bewoners ervan hebben er door de jaren heen flink aan vertimmerd, maar wel een bepaalde lijn aangehouden. Dat vind ik erg creatief.”

Het favoriete openbare gebouw van Caius is de Onze Lieve Vrouwe-kerk. “Schitterend, elke keer weer. Die kerk is met zoveel liefde gemaakt. Elke steen is anders. Het is kunst hoe er vroeger gebouwd werd door metselaars en steenhouwers. In het digitale tijdperk waarin we nu leven, moet alles snel en heeft iedereen stress; in de middeleeuwen was er nog tijd om over zaken na te

De vele historische woningen in de binnenstad van Maastricht stelen nog altijd het hart van beeldhouwer Caius Spronken. ‘Die huisjes zijn op zich verschillend, maar vormen toch één geheel. Dat vind ik erg creatief.’

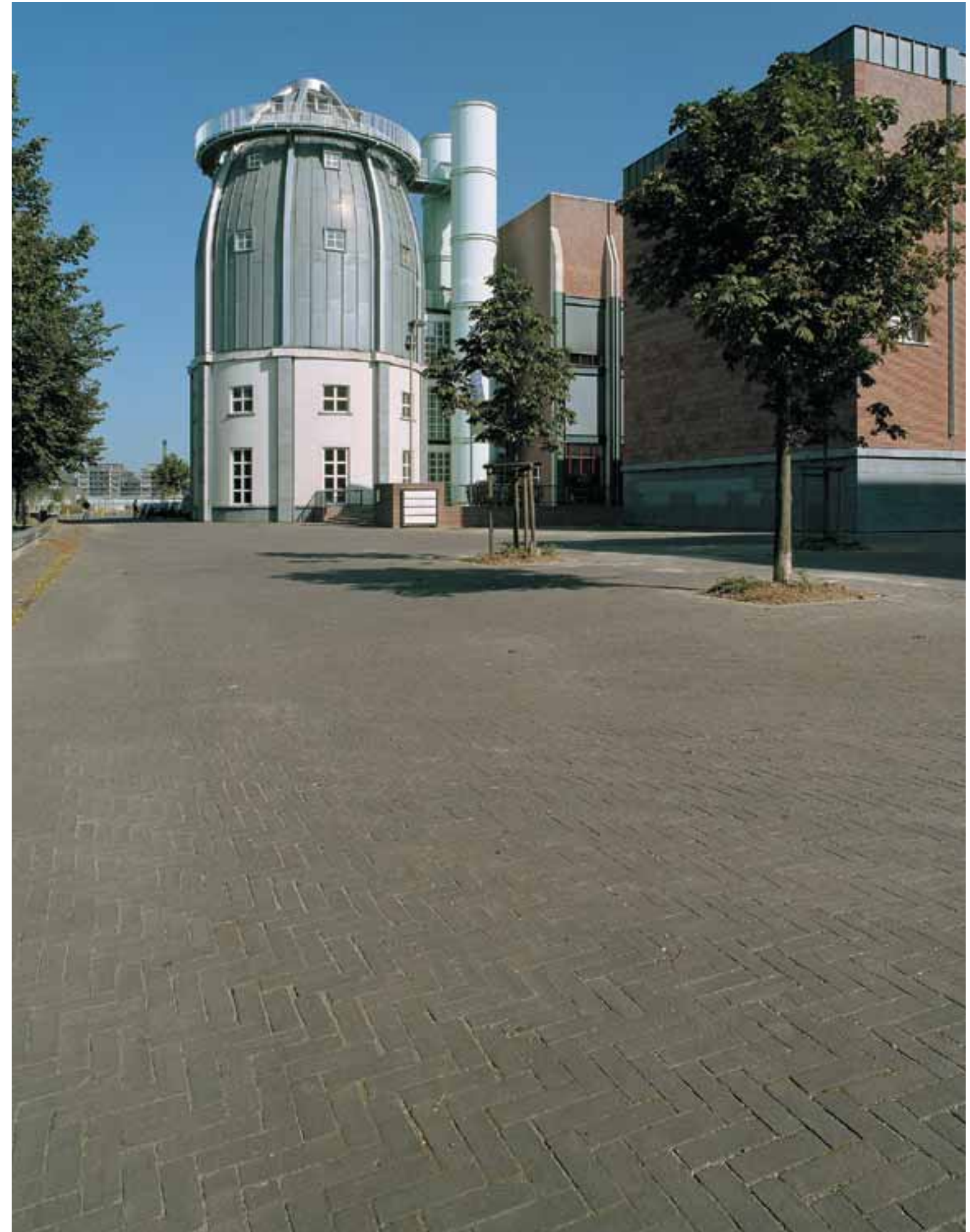

Een van de opvallendste gebouwen in Céramique is het Bonnenfantemuseum waar oude en hedendaagse kunst tentoongesteld wordt

denken. Ik had best in die tijd willen leven”, grijnst Caius.

KOLOS MET VREEMDE HOEKEN

Céramique, het moderne stadsvernieuwingsproject net buiten de Maastrichtse binnenstad, komt ook nog even ter sprake. “Er zitten best bepaalde goede elementen in, maar het blijft nieuwbouw die gedictieerd wordt door tijd en geld. Ontwerpen en bouwen moet in alle rust plaatsvinden; er moet geschraapt, toegevoegd en weer geschraapt kunnen worden.” Voor het conservatorium, dichtbij het riviertje De Jeker, heeft de beeldhouwer weinig lovende woorden. “Het is een kolos met vreemde hoeken en past absoluut niet bij de historische huisjes aan de andere kant van de stroom. Er is totaal niet geprobeerd om een samenhang te creëren tussen de oude huisjes en het nieuwe pand”, besluit Caius zijn virtuele rondgang door Maastricht. ■

DE BESTE ARGUMENTEN LIGGEN OP STRAAT

Straatbaksteen is een veelzijdig en kwalitatief hoogstaand product dat pleinen, parken en straten, maar ook de particuliere woonomgeving een tijdloos en hoogwaardig karakter geeft. Het is overal toepasbaar, onderhoudsarm, slijtvast en kent een lange levensduur. Bovendien kan het uitstekend gecombineerd worden met andere materialen. Voor informatie zie www.straatbaksteen.com, een informatiebron voor professionele gebruikersgroepen.

STRAATBAKSTEEN, BIJZONDER VOOR BINNEN EN BUITEN